

ФОРМУВАННЯ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОГО КУРСУ АДМІНІСТРАЦІЇ ПРЕЗИДЕНТА США ДЖ. КАРТЕРА ЩОДО КНР (СІЧЕНЬ-ГРУДЕНЬ 1977 р.)

А. В. Гончаренко

Сумський державний університет

a.goncharenko@yur.sumdu.edu.ua

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-4281-8735>

Ключові слова: США, КНР, КР, Китай, Тайвань, зовнішня політика, американсько-китайські відносини, Джеймс («Джиммі») Картер, Сайрус Венс, Збігнєв Бжезінський, Мао Цзедун, Ден Сяопін.

У статті досліджено формування зовнішньополітичного курсу адміністрації президента США Дж. Картера щодо КНР у січні-грудні 1977 р. Проаналізовані причини, хід та наслідки активізації зовнішньополітичної стратегії США щодо Китаю протягом періоду, що вивчається. Охарактеризовано практичну реалізацію зовнішньополітичних ініціатив адміністрації Дж. Картера у китайському напрямку в січні-грудні 1977 р. Висвітлено позицію Білого Дому у протистоянні КНР–КР, а також конкретні зовнішньополітичні дії Вашингтону щодо Пекіну та Тайбею. Окреслено роль різних угруповань в американському істеблішменті у процесі формування зовнішньополітичного курсу адміністрації президента США Дж. Картера щодо КНР у січні-грудні 1977 р.

FORMATION OF THE FOREIGN POLICY COURSE OF THE ADMINISTRATION OF THE US PRESIDENT JAMES E. CARTER ON THE PEOPLES REPUBLIC OF CHINA (JANUARY-DECEMBER 1977)

A. Goncharenko

Sumy State University

Key words: the USA, PRC, ROC, China, Taiwan, foreign policy, American-Chinese relations, James («Jimmy») Carter, Cyrus Vance, Zbigniew Brzezinski, Mao Zedong, Deng Xiaoping.

The article investigates the formation of the foreign policy course of US President James E. Carter on China in January-December 1977. There were characterized the election statements of the US presidential candidate from the Democratic Party J.E. Carter on China. The practical implementation of pre-election initiatives by the administration of the President James E. Carter in the Chinese direction in January-December 1977 was studied. There were analyzed reasons, course and consequences of intensification of Washington's foreign policy strategy towards Beijing during the investigated period. The role of various groups in the American establishment in the process of forming the foreign policy course of the new administration towards China in January-December 1977 is outlined. It is described the specific US foreign policy actions towards communist China at the beginning of James E. Carter presidential period.

Despite the presence in the political, academic and social circles of the United States of certain attitudes in favor of the recognition of the People's Republic of China as the political reality of international life, the question of the legal recognition of China in the second half of the 1970's constantly moved to the background.

The victory of James E. Carter in the presidential election in 1976 was accompanied by a series of changes in the system of geopolitical and military priorities of the United States. The new administration's more realistic approach to China was due primarily to the fact that Beijing, which renounced its alliances and claimed the role of a «third force», was a strong player in the international arena. Moreover, the policy of Nixon-Ford did not justify itself, as China has intensified its foreign policy, established relations with many countries, including the US allies.

A number of objective and subjective factors not prevented the administration of the 39th President of the United States, James E. Carter, radically changing Washington's Chinese policy. Communist China continued to be recognized as a powerful factor in the US-Soviet dialogue.

In spite of this, in the late 70's of the twentieth century the objective preconditions began to evolve gradually, which promoted to the normalization of US-China relations in the future, and allowed to resolve most of the controversial issues that ultimately led to the international recognition of the People's Republic of China by the United States of America.

У другій половині ХХ ст. американсько-китайські відносини займали одне з головних місць у світовій політиці. Протягом десятиліть історичні шляхи США і КНР зближувалися, розходилися, а інколи перепліталися найхимернішим чином. Стосунки між цими країнами визначалися внутрішньополітичними та зовнішньополітичними тенденціями їх розвитку, взаємодія яких призводила до співпраці і протистояння, періодів нормалізації двосторонніх відносин і гострої конфронтації. Всі ці процеси відкладали свій відбиток не лише на специфіку американсько-китайських стосунків, але і на співвідношення світових політичних сил.

Завдяки успіхам у китайській політиці президентів Річарда Ніксона (1969–1974 рр.) та Джеральда Форда (1974–1977 рр.) США вже не сприймали КНР як свого головного суперника в боротьбі за ідеологічний, військово-політичний і економічний контроль в Азії. Розробка зовнішньополітичної стратегії щодо Китаю була важливим фактором світової політики Вашингтону в контексті формування американської геополітичної доктрини, підґрунтя якої сформувала політична концепція «балансу сил», яка забезпечувала ідеологічне обґрунтування зовнішньої політики США. У геополітичних категоріях Білий Дім розглядав систему міжнародних відносин як стратегічний трикутник США-СРСР-КНР.

Джерельна база та історіографія порушеної нами проблематики багаточисельна. З поміж великої кількості мемуарної літератури, присвяченої тематиці, що вивчається, перш за все, необхідно виокремити праці провідних американських державних діячів 70–80-х рр. ХХ ст. Дж. Картера¹, Г. Кіссінджера², С. Венса³, З. Бжезінського⁴, Г. Брауна⁵.

Серед робіт зарубіжних дослідників, перш за все, треба відзначити К. Лібертала⁶, Р. Скалапіно⁷, Б. Грайнер⁸, К. Томпсона⁹, Дж. Мана¹⁰. Окремо слід відзначити праці китайського дослідника Г. Чена¹¹.

Активно вивчали зовнішню політику США щодо Китаю радянські історики В. Воронцов¹², С. Меркулов¹³, Б. Занегін¹⁴. У сучасній російській історіографії різні аспекти американсько-китайських відносин досліджували І. Цветков¹⁵, А. Давидов¹⁶, С. Євсєєв¹⁷, В. Печатнов і А. Маникін¹⁸, А.

Policy in Dangerous World. Boulder: Westview press, 1983. 288 p.

⁶ Lieberthal K.G. Sino-Soviet Conflict in the 1970s: Its Evolution and Implications for the Strategic Triangle. Santa Monica: Rand, 1978. 197 p.

⁷ Scalapino R.A. Pacific prospects. Washington quarterly. 1981. Vol. 4. №2. P. 3-16.

⁸ Грайнер Б. Американская внешняя политика от Трумэна до наших дней. Дебаты о внешнеполитических принципах и стратегии США. Перев. с нем. В.М. Вальков и др. М.: Международные отношения, 1986. 178 с.

⁹ The Carter Presidency. Fourteen Intimate Perspectives of Jimmy Carter. Edited by K.W. Thompson. Lanham: University Press of America, 1990. 247 p.

¹⁰ Mann J. About Face: A History of America's Curious Relationship with China, from Nixon to Clinton. N.Y.: Knopf, 1998. 433 p.

¹¹ Чэн Г. «Стратегический треугольник» в политике США в отношении Китая в период с 1972 по 1984 гг. Альманах Казачество. 2018. № 31. С. 15-23; Чэн Г. Эволюция политики США в отношении КНР (1949–2016 гг.): дис. ...канд. ист. наук: 07.00.15. М., 2019. 221 с.

¹² Воронцов В.Б. Китай и США: 60–70-е годы. М.: Наука, 1979. 172 с.

¹³ Меркулов С.К. Американо-китайское сближение (вторая половина 70-х годов). М.: Наука, 1980. 120 с.

¹⁴ Занегин Б.Н. Политика в отношении Китая. Современная внешняя политика США. М.: Наука, 1984. Т. 2. С. 302-340.

¹⁵ Цветков И.А. Политика США по отношению к тайваньской проблеме, 1949–1999 гг.: дис. ...канд. ист. наук: 07.00.15. СПб., 2000. URL: <http://www.ushistory.ru/dissertatsii/179-dissertatsija-oglavlenie.html>.

¹⁶ Давыдов А.С. Идеология и прагматизм в китайской политике США: дис. ...канд. ист. наук: 07.00.03. М., 2005. 247 с.

¹⁷ Евсеев С.А. «Стратегический треугольник»: геополитические противоречия США-КНР-СССР в Восточной Азии в конце 1960-х – конце 1970-х гг. Известия Уральского государственного университета. Сер. 2. Гуманитарные науки. 2007. № 53. Вып. 14. С. 162-173.

¹⁸ Печатнов В.О., Маныкин А.С. История внешней политики США. М.: Международные отношения, 2012. 672 с.

¹ Carter J. Keeping Faith: Memoirs of a President. Toronto etc.: Bantam Books, 1982. 622 p.

² Kissinger H. White House Years. Boston: Little, Brown and Company, 1979. 1751 p.

³ Vance S. Hard choices. Critical choices. Crucial years in American Foreign Policy. N.Y.: Simon and Schuster, 1983. 541 p.

⁴ Brzezinski Z. Power and Principle: Memoirs of National Security Adviser, 1977–1981. N.Y.: Farrar, Straus, Giroux, 1983. 587 p.

⁵ Brown H. Thinking about National Security: Defense and Foreign

Цвик¹⁹, Я. Ахмадєєва²⁰. Окремо слід виділити роботу білоруського історика А. Косова²¹.

В українській історичній науці відсутні праці, присвячені вивченню зовнішньої політики США щодо Китаю у період президентства Дж. Картера (1977–1981 рр.). Різні аспекти американсько-китайських відносин досліджували В. Сєднєв²², Т. Грищенко²³, М. Таран²⁴, М. Філатов²⁵, І. Підберезних²⁶, В. Мельниченко²⁷, Н. Городня²⁸, В. Іваненко²⁹, С. Пронь і В. Гудименко³⁰, О. Іванов³¹, І. Дужа³², С. То-

лстов³³, А. Гончаренко³⁴.

Аналіз історіографії проблеми дозволяє зробити висновок, що в науковій літературі присутній фактичний матеріал з поставлених у роботі проблем, окреслені основні лінії зовнішньополітичного курсу США щодо КНР у період президентства Дж. Картера у 1977–1981 рр., а також з окремих питань міжнародних відносин. Проте дослідники не приділяють достатньої уваги формуванню зовнішньої політики президента Дж. Картера стосовно Пекіну і вивчають її побіжно як один з проміжних етапів китайської політики Вашингтону наприкінці 40–70-х рр. XX ст.

Саме тому, мета цієї статті – дослідити процес формування зовнішньополітичного курсу адміністрації президента США Дж. Картера щодо КНР у січні-грудні 1977 р.

У другій половині 70-х рр. XX ст. у США почали переважати прибічники відходу від політики розрядки у міжнародних відносинах, повернення до жорсткої зовнішньополітичної лінії щодо СРСР та досягнення військово-стратегічної переваги. Зовнішня політика США знову була деідеологізована, а ідеологічна боротьба – зведена на рівень державної політики. Архітектори американської зовнішньої політики висунули концепцію «дворівневих» відносин з країнами комуністичного блоку, яка передбачала продовження діалогу Вашингтону з цими державами при одночасному проведенні широкої антиурядової пропаганди серед населення цих країн.

Більшість американського суспільства позитивно ставилася до покращення відносин між США та КНР. Значна частина американської еліти почала усвідомлювати, що спільні інтереси двох держав стали переважати над існуючими розбіжностями³⁵.

Наприкінці 1976 – на початку 1977 рр. відбулися події, що мали істотний вплив на розвиток американсько-китайських відносин. У цей час

¹⁹ Цвик А.В. Эволюция внешнеполитических доктрин КНР (1950–1990-е гг.). Вестник РУДН. Серия Международные отношения. 2015. №1. С. 53–60.

²⁰ Ахмадеева Я.М. Развитие внешнеполитических концепций Китайской Народной Республики с 1949 года по начало XXI века. Научно-технические ведомости СПбГПУ. Гуманитарные и общественные науки. 2018. Т. 9. №1. С. 33–44.

²¹ Косов А.П. Китайская политика администрации Дж. Картера. Наука – образованию, производству, экономике: материалы XVIII (65) Региональной научно-практической конференции преподавателей, научных сотрудников и аспирантов, Витебск, 13–14 марта 2013 г. В 2 т. Витебск: ВГУ имени П.М. Машерова, 2013. Т. 1. С. 412–415.

²² Сєднєв В.В. Еволюція зовнішньополітичних концепцій КНР: від теорії «трьох світів» до теорії «багатополярного світу». Східний Світ. 2002. №2. С. 59–64.

²³ Грищенко Т.А. З. Бжезінський та концептуально-теоретичне розмежування з питань зовнішньої політики в лавах адміністрації Дж. Картера в 1977 році. Історична пам'ять. Науковий збірник. 2004. №2. С. 168–178; Грищенко Т.А. З. Бжезінський і Дж. Картер у 1973–1977 роках: джерела нової зовнішньополітичної стратегії США. Вісник Київського національного університету. Історія. 2005. Вип. 81. С. 77–82.

²⁴ Таран М.А. Відносини між США та КНР в епоху Ден Сяопіна: нова ідейно-теоретична й правова основа (1979–1990). Східний світ. 2006. №2. С. 95–100.

²⁵ Філатов М. Еволюція сприйняття КНР в американському суспільстві та політичному істеблішменті: від «стримування та ізоляції до «стратегічної взаємодії» (кінець 1940-х – початок 1980-х років). Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. 2010. Вип. 101. С. 44–47.

²⁶ Підберезних І.Є. США та країни Далекого Сходу: 1945 – початок 1990-х років. Миколаїв: ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. 164 с.

²⁷ Мельниченко В.В. Тайбей та Пекін в далекосхідних планах Вашингтону (1960–1970-ті рр.). Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Серія: Історичні науки. 2014. Вип. 3.37. С. 133–140.

²⁸ Городня Н.Д. Східна Азія у зовнішній політиці США (1989–2013 рр.). К.: «Прінт-Сервіс», 2014. 528 с.

²⁹ Іваненко В.А. Діяльність З. Бжезінського на посаді Радника президента США з національної безпеки (1977–1981 рр.). Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. 2015. Вип. 44 (2). С. 117–120.

³⁰ Пронь С.В., Гудименко В.В. США і Китай: модель взаємозалежності та взаємодоповнення в боротьбі за сучасне світове лідерство. Науковий вісник Дипломатичної академії України. 2016. Вип. 23 (1). С. 59–64.

³¹ Іванов О.В. Китайсько-американські відносини: за часів Мао та після (1972–2014 рр.). Наукові праці: науково-методичний журнал. Серія Історія. 2016. Т. 274. Вип. 262. С. 54–56.

³² Дужа І.А. Еволюція політики США в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. Біла Церква: ДНВЗ «БНАУ», 2018. 198 с.

³³ Толстов С.В. Стратегічні підходи та пріоритети в зовнішній політиці США: від Г. Трумена до Д. Трампа. Проблеми всесвітньої історії: науковий журнал. 2018. №1 (5) С. 66–95.

³⁴ Гончаренко А.В., Полякова Л.Г. Зовнішня політика США щодо КНР під час президентства Джеральда Форда: 1974–1977 роки. Сумський історико-архівний журнал. 2019. № XXXII. С. 46–56; Гончаренко А.В. Формування зовнішньополітичного курсу президента США Дж.Ф. Кеннеді щодо КНР (січень-жовтень 1961 р.). Сумський історико-архівний журнал. 2021. №XXXVI. С. 53–64; Гончаренко А.В. Політика адміністрації президента США Дж.Ф. Кеннеді щодо Китаю (вересень 1961– листопад 1963 рр.). Сумська старовина. 2021. № LIX. С. 53–65.

³⁵ Vance S. Hard choices. Critical choices. Crucial years in American Foreign Policy. N.Y.: Simon and Schuster, 1983. P. 205.

відбувається зміна керівництва в обох країнах. У КНР після смерті Мао Цзедун у вересні 1976 р. розгорнулася боротьба за владу, перемогу в якій отримали прихильники активнішого зближення з розвинутими капіталістичними країнами, і перш за все – зі Сполученими Штатами³⁶.

Перемога на президентських виборах у США у листопаді 1976 р. кандидата від демократів Джеймса («Джиммі») Ерла Картера-молодшого (1977–1981 рр.) детермінувала новий етап в американсько-китайських відносинах. Ще під час передвиборчої кампанії 1976 р. державний секретар США Генрі Кіссінджер (1973–1977 рр.) припустив, що «якщо Форд буде знову обраний президентом, різкої зміни в американсько-китайських відносинах не відбудеться, а якщо президентом стане Картер, то він, можливо, і захоче «нормалізувати» дипломатичні відносини з Китаєм, але зрозуміє невідповідність розриву дипломатичних відносин із Тайванем»³⁷.

Більше того, в жовтні 1976 р. Дж. Картер зазначив щодо відносин США з КР (Китайською Республікою): «Я ніколи не припустив би, щоб дружба з Китайською Народною Республікою стала на шляху збереження незалежності та свободи Тайваню»³⁸.

Дж. Картер очолив країну на хвилі невдоволення і загального прагнення змін, викликаних наслідками світової економічної кризи 1973–1975 рр. і «Вотергейтського скандалу». Адміністрація Дж. Картера стала автором проекту «Світ зі справедливості», що був створений, щоб сприяти вирішенню релігійних, національних та етнічних конфліктів в Африці, на Близькому Сході, в Латинській Америці і в Азії. Основою політики США в Південно-Східній Азії відповідно до «Тихоокеанської доктрини» Дж. Картер проголосив курс на відновлення і розширення військової присутності Вашингтона в даному районі. Після завершення В'єтнамської кризи, він став першим президентом, що знову зорієнтував США на мілітаризм. Дж. Картер виступив з ініціативою нарощувати військовий потенціал, дислокувати вели-

чезні військові контингенти за кордонами і про готовність використовувати силу проти будь-якої держави, яка вдасться до силових спроб ведення міжнародних відносин. Дж. Картер виявився першим главою США, який в мирний час три роки поспіль збільшував бюджет Пентагону³⁹.

Новій американській адміністрації необхідно було зробити вибір – продовжувати розвиток відносин з КНР, що мало призвести до встановлення дипломатичних відносин, або намагатися одночасно підтримувати зв'язки з КНР і КР. У результаті аналізу геополітичної ситуації у світі, з урахуванням протиріч між Пекіном і Москвою, а також посиленням напруженості у відносинах між Китаєм та В'єтнамом, Білий Дім вирішив продовжити курс Ніксона-Форда на розвиток контактів з КНР⁴⁰.

Напередодні інавгурації 20 січня 1977 р. Дж. Картер відзначив: «Я можу запевнити наших союзників і друзів, а також наших потенційних супротивників – Радянський Союз і Китай, що ми незмінно дбатимемо про збереження миру та підтримку стабільних відносин. Не повинно бути жодних сумнівів у тому, що буде забезпечена наступність». Однак ця політика має бути, за словами Дж. Картера, «мирною політикою з позиції сили» та «військової готовності»⁴¹.

Відразу після інавгурації Дж. Картер окреслив своє бачення зовнішньої політики США: «Я сам схилиюся до того, щоб кинути виклик Радянському Союзу – зрозуміло, мирним шляхом – у тих районах світу, які мають або через 10-15 років матимуть для нас вирішальне значення. Це такі країни як В'єтнам, Ірак, Сомалі та Алжир, Китайська Народна Республіка і навіть Куба. Зволікати з цим я вважаю недоречним»⁴².

Нова адміністрація почала відходити від політики реалізму Ніксона-Кіссінджера в бік традиційного для демократів ідеалізму. Тим не менше, зовнішньополітичних курс на покращення відносин з Пекіном було продовжено. Білий Дім не відмовився розігрувати «китайську карту» в американсько-радянських відносинах. СРСР був одним

³⁶ Мельніченко В.В. Тайбей та Пекін в далекосхідних планах Вашингтону (1960–1970-ті рр.). Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Серія: Історичні науки. 2014. Вип. 3.37. С. 139.

³⁷ Kissinger H. White House Years. Boston: Little, Brown and Company, 1979. P. 737.

³⁸ Scalapino R.A. Pacific prospects. Washington quarterly. 1981. Vol. 4. № 2. P. 11; Евсеев С.А. «Стратегический треугольник»: геополитические противоречия США-КНР-СССР в Восточной Азии в конце 1960-х – конце 1970-х гг. Известия Уральского государственного университета. Сер. 2. Гуманитарные науки. 2007. №53. Вып. 14. С. 169.

³⁹ Дужа І.А. Еволюція політики США в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. Біла Церква: ДНБЗ «БНАУ», 2018. С. 52.

⁴⁰ Vance S. Hard choices. Critical choices. Crucial years in American Foreign Policy. N.Y.: Simon and Schuster, 1983. P. 202.

⁴¹ Грайнер Б. Американская внешняя политика от Трумэна до наших дней. Дебаты о внешнеполитических принципах и стратегии США. Пер. с нем. В.М. Вальков и др. М.: Международные отношения, 1986. С. 134.

⁴² Грайнер Б. Американская внешняя политика от Трумэна до наших дней. Дебаты о внешнеполитических принципах и стратегии США. Пер. с нем. В.М. Вальков и др. М.: Международные отношения, 1986. С. 132.

з головних факторів подальшого зближення США і КНР, особливо в умовах продовження радянсько-китайської конфронтації⁴³.

Адміністрація президента Джеймса Картера відразу почала розробку нової зовнішньополітичної стратегії, відмінної від тієї, якої дотримувалися Річард Ніксон і Джеральд. Форд. Її підґрунтя сформували ідеї відомого американського політолога Збігнєва Бжезінського (1928–2017 рр.), які були сформульовані в його роботах у 70-х рр. ХХ ст. У них він наголошував на необхідності загальмувати розвиток відносин з СРСР та просування процесу розрядки, одночасно всіляко зміцнюючи зв'язки США з їх союзниками. Зовнішньополітичний курс нової адміністрації Дж. Картера не міг не відбитися на американсько-китайських відносинах.

«В нашому світі, що занадто швидко змінюється, – підкреслював З. Бжезінський, – ніщо не має такого важливого значення, як нормалізація зносин між США і Китаєм... Могутній і надійний Китай може сприяти підтримці міжнародної стабільності»⁴⁴.

Підхід З. Бжезінського щодо ролі Китаю в американській зовнішньополітичній стратегії знайшов своє відображення в спеціальному меморандумі від 16 лютого 1976 р, який він підготував на прохання кандидата на пост президента від демократів Дж. Картера. «У більш поліцентричному комуністичному світі, – зазначав З. Бжезінський, – Сполученим Штатам самим слід мати більш поліцентричну політику і не зводити її виключно до відносин з Москвою. Більше уваги слід приділяти Китаю, оскільки китайська та американська політика безпосередньо пов'язана з американсько-радянськими відносинами»⁴⁵.

Слід відзначити, що навіть після інавгурації

президента Дж. Картера у січні 1977 р. у зовнішньополітичній програмі нової адміністрації відносили з КНР не відносилися до пріоритетних. Лише підкреслювалося, що «трикутна» концепція залишається в силі.

Проте З. Бжезінський був не єдиним джерелом зовнішньополітичного аналізу, яким користувався Дж. Картер на початковому етапі визначення орієнтирів своєї адміністрації. Поряд із Дж. Боллом і Р. Гарднером у його оточенні ще на етапі президентської кампанії були помітними такі фахівці як Е. Лейк і Р. Голбрук, які, як і З. Бжезінський, працювали у кандидатській команді. Ще один експерт співпрацював з майбутнім президентом на епізодичній основі, хоч його думка вважалася багатою. Цим знавцем міжнародних проблем був С. Венс⁴⁶.

Саме кандидатуру С. Венса З. Бжезінський рекомендував на посаду державного секретаря США⁴⁷. С. Вен у відповідь, як зазначає у своїх мемуарах Дж. Картер, підтримав кандидатуру З. Бжезінського на пост, про який той мріяв⁴⁸. Якщо така підтримка і мала місце, то можна припустити, що вона не відзначалася беззастережністю. Принаймні в одному з інтерв'ю С. Венс наголошував, що кандидатури З. Бжезінського він не пропонував президентові як «найкращий вибір»⁴⁹.

Відразу після перших призначень у новій адміністрації в американському істеблішменті розгорнулася гостра боротьба навколо зовнішньої політики щодо Китаю. Група впливових діячів у демократичній партії, представником поглядів якої був державний секретар США Сайрус Венс (1977–1979 рр.), не заперечуючи щодо використання «китайського» важеля в рамках «трикутної дипломатії» з метою домогтися від СРСР максимальних поступок в інтересах Вашингтона, виходила з того, що посилення тиску на «китайський важіль» може привести до протилежних результатів, і що використовувати його треба з

⁴³ Косов А.П. Китайская политика администрации Дж. Картера. Наука – образованию, производству, экономике: материалы XVIII (65) Региональной научно-практической конференции преподавателей, научных сотрудников и аспирантов, Витебск, 13–14 марта 2013 г. В 2 т. Витебск: ВГУ имени П.М. Машерова, 2013. Т. 1. С. 412.

⁴⁴ Грайнер Б. Американская внешняя политика от Трумэна до наших дней. Дебаты о внешнеполитических принципах и стратегии США. Пер. с нем. В.М. Вальков и др. М.: Международные отношения, 1986. С. 135–136; Иванов О.В. Китайско-американські відносини: за часів Мао та після (1972–2014 рр.). Наукові праці: науково-методичний журнал. Серія Історія. 2016. Т. 274. Вип. 262. С. 54; Пронь С.В., Гудименко В.В. США і Китай: модель взаємозалежності та взаємодоповнення в боротьбі за сучасне світове лідерство. Науковий вісник Дипломатичної академії України. 2016. Вип. 23 (1). С. 60.

⁴⁵ Brzezinski Z. Power and Principle: Memoirs of National Security Adviser, 1977–1981. N.Y.: Farrar, Straus, Giroux, 1983. P. 150.

⁴⁶ Грищенко Т.А. З. Бжезінський і Дж. Картер у 1973–1977 роках: джерела нової зовнішньополітичної стратегії США. Вісник Київського національного університету. Історія. 2005. Вип. 81. С. 81.

⁴⁷ Brzezinski Z. Power and Principle: Memoirs of National Security Adviser, 1977–1981. N.Y.: Farrar, Straus, Giroux, 1983. P. 11.

⁴⁸ Carter J. Keeping Faith: Memoirs of a President. Toronto etc.: Bantam Books, 1982. P. 52.

⁴⁹ The Carter Presidency. Fourteen Intimate Perspectives of Jimmy Carter. Edited by K.W. Thompson. Lanham: University Press of America, 1990. P. 142; Грищенко Т.А. З. Бжезінський і Дж. Картер у 1973–1977 роках: джерела нової зовнішньополітичної стратегії США. Вісник Київського національного університету. Історія. 2005. Вип. 81. С. 80.

обачністю і обережністю⁵⁰.

Інша група американських високопосадовців, до якої входив Збігнєв Бжезінський, який відразу після інавгурації був призначений на посаду радника президента США Джеймса Картера з питань національної безпеки (1977–1981 рр.), вважала, що необхідно максимально використовувати всі наявні у розпорядженні адміністрації антирадянські резерви, в тому числі і «китайський фактор», на шкоду інтересам СРСР на міжнародній арені. При цьому вони не виступали проти серйозних поступок з боку Вашингтону Пекіну, що могло у подальшому призвести до трансформації відносин в рамках «трикутника» до близьких чи до союзницьких відносин між США і КНР, які були б спрямовані проти СРСР. З. Бжезінський виходив з того, що «для пошуків структури стабільних відносин з Радянським Союзом важливе значення мають американсько-китайські відносини; поки американсько-радянські відносини залишаються практично антагоністичними, більш тісне американсько-китайське стратегічне співробітництво здатне врівноважити певну істотну нерівність в звичайних озброєннях, змушуючи Радянський Союз розміщувати значну частину своїх збройних сил на китайсько-радянському кордоні»⁵¹. Оскільки З. Бжезінський представником академічних кіл, його позиція у китайській проблемі не лише відображала в тій чи іншій мірі настрої певної частини цих кіл, але і мала певний вплив на формування в них ставлення до політики США щодо Китаю.

Необхідно зазначити, що не всі впливові американські політологи були прибічниками партнерських чи союзницьких відносин між США та КНР. Відомий американський вчений і дипломат Джордж Кеннан (1904–2005 рр.) констатував у своїй книзі «Хмара небезпеки»: «...ми повинні проявляти особливу обережність, щоб не заводити ці відносини дуже далеко і надто швидко ... Я знаю, що є люди, які мріють про набагато більш тісні і надзвичайні політичні зв'язки з китайцями... про той час, коли китайці стануть нашими великими друзями і партнерами, і не тільки у справах Далекого Сходу, але і в світових справах взагалі. Ці люди хотіли б, щоб ми невідкладно вжили заходів, щоб зробити такі мрії реальністю. Я не бачу жодних підстав для подібної точки

зору. Китай в географічному та історичному плані займає зовсім інше місце в світових справах, ніж наша країна. Він має свої власні національні інтереси, зовсім інші, ніж наші»⁵².

Також були дослідники які вважали, що відносини США з КНР та СРСР мають бути нерозривно пов'язані один з одним і покращуватися одночасно. Крім того, на їхню думку, Вашингтону не слід перешкоджати китайсько-радянському перемир'ю⁵³.

Проте в умовах панування в зовнішньополітичній стратегії Білого Дому концепцій «балансу сил» та «багатосторонньої дипломатії» більшість представників американських правлячих кіл була прибічниками посилення союзницьких відносин з КНР. На їх думку партнерські відносини між США та КНР були можливими, оскільки, Пекін займав ворожу позицію щодо Москви та її сателітів. Унаслідок слабкості своєї економіки Китай не міг бути серйозним конкурентом для США та інших західних держав на світовому ринку. Крім того, політика КНР щодо країн Азії, перш за все, Індії, В'єтнаму та Кампучії, створювала обстановку політичної нестабільності в регіоні і дозволяла США посилити свої позиції.

Посиленню прокитайських тенденцій у зовнішньополітичному курсі США сприяли невдачі адміністрації Дж. Картера у внутрішній політиці через високий рівень інфляції, безперервне зростання цін на товари широкого вжитку, безробіття, свавілля нафтових монополій, зростання цін на бензин і пальне для опалювальних систем. До внутрішньополітичних проблем додалися зовнішньополітичні втрати нової адміністрації – послаблення позицій США в арабському світі внаслідок підготовки до укладання Кемп-Девідської угоди, невдача спроби контролю нафтових ресурсів Мексики, провал заходів, спрямованих проти соціально-економічних перетворень у країнах, що розвиваються, перша за все, в Афганістані, криза у відносинах з Іраном, яка призвела до посилення антиамериканських настроїв на мусульманському Сході⁵⁴.

Зовнішньополітичні та внутрішньополітичні

⁵⁰ Давыдов А.С. Идеология и прагматизм в китайской политике США: дис. ...канд. ист. наук: 07.00.03. М., 2005. С. 131.

⁵¹ Brzezinski Z. Power and Principle: Memoirs of National Security Adviser, 1977–1981. N.Y.: Farrar, Straus, Giroux, 1983. P. 542.

⁵² Kennan G.F. The Cloud of Danger: Some Current Problems of American Foreign Policy. N.Y.: Hutchinson, 1978. URL: <https://archive.org/details/cloudofdangercur00kenn/mode/2up>.

⁵³ Lieberthal K.G. Sino-Soviet Conflict in the 1970s: Its Evolution and Implications for the Strategic Triangle. Santa Monica: Rand, 1978. P. 185; Dragon and Eagle: United States-China Relations, Past and Future. Ed. by M. Oksenberg, R.B. Oxnham. N.Y.: Basic Books, 1978. P. 254–255.

⁵⁴ Давыдов А.С. Идеология и прагматизм в китайской политике США: дис. ...канд. ист. наук: 07.00.03. М., 2005. С. 133.

прорахунки адміністрації президента Дж. Картера посилювали вплив республіканської опозиції. Консерватори вимагали посилити тиск на СРСР, поставити питання про подальшу розрядку у міжнародних відносинах, перш за все, ратифікацію Договору ОСО-2, в залежність від «готовності» СРСР відмовитися від допомоги Анголі, Ефіопії, Афганістану тощо. Все чіткіше вимальовувалося прагнення республіканців використовувати антирадянську позицію Пекіну з метою тиску на Москву.

Зростання антирадянських настроїв серед представників американського істеблішменту призвело до посилення позицій прибічників активізації китайської політики США. Серед них чільне місце займали політичні діячі ліберального спрямування. Крім Збігнєва Бжезінського прихильником посилення місця і ролі КНР у зовнішньополітичній стратегії США був і віце-президент Волтер Мондейл (1977–1981 рр.).

Саме ці внутрішньополітичні та зовнішньополітичні фактори змусили адміністрацію Дж. Картера трансформувати політику США у світі, взявши на озброєння основні компоненти зовнішньополітичної програми республіканців – блокування з усіма ворожими щодо СРСР країнами, послаблення розрядки у міжнародних відносинах та покращення відносин з Пекіном.

Білий Дім намагався розвивати контакти з Китаєм виходячи із стратегічних інтересів США на світовій арені. «Ми хотіли почати консультації з КНР і завершити переговори за взаємними претензіями протягом 1977 р., а також в повному обсязі встановити дипломатичні відносини до 1979 р. – зазначав Збігнєв Бжезінський. – У 1978 р. ми хотіли сприяти китайським закупівлям західних технологій цивільного і, можливо, оборонного характеру»⁵⁵. Адміністрація Джеймса Картера, намагаючись вивести відносини з Китаєм на новий рівень, проте, не демонструвала жодних намірів відмовитися від тісної підтримки Тайваню.

Розробляючи плани зближення з Пекіном, Вашингтон також ставив за мету покращити за допомогою китайського керівництва відносин США з країнами «третього світу», з якими американцям традиційно було важко підтримувати зв'язки⁵⁶.

Навесні 1977 р. конгрес та рада національної безпеки підготували проект можливих напрямів

розвитку американсько-китайських відносин, який у подальшому отримав назву «Оглядовий меморандум президента №24». Під час його підготовки та обговорення відбулася гостра дискусія між представниками ради національної безпеки і Пентагону, з одного боку, і державного департаменту – з іншого. З. Бжезінський відстоював думку, згідно з якою, намагаючись покращити відносини з КНР, під час переговорів необхідно підкреслювати стратегічні аспекти американсько-китайських відносин⁵⁷. Підхід З. Бжезінського щодо проблем американсько-китайських відносин підтримали представники міністерства оборони США, які, на думку, С. Венса, були схильні розглядати відносини з Китаєм у площині американсько-радянського стратегічного суперництва⁵⁸.

Цей факт пояснюється тим, що для Пентагона важливе значення мали можливості використання економічних, політичних, геополітичних і військово-стратегічних позицій КНР на світовій арені. Міністр оборони США Гаральд Браун (1977–1981 рр.) вважав надзвичайно важливою обставину, що Китай хоча і не був союзником, проте вороже ставився щодо СРСР і був зацікавлений у розвитку «обмежених відносин безпеки з США»⁵⁹.

Розглядаючи технічні та економічні особливості військового потенціалу КНР, Г. Браун зробив висновок, що власними силами китайський уряд не зможе повністю забезпечити країну військовим спорядженням світових стандартів 80-х рр. XX ст. до початку 90-х рр. XX ст. Глава Пентагону вважав, що розробка або придбання Пекіном за кордоном протиповітряних та протитанкових систем зброї буде найбільш ефективним способом модернізації збройних сил КНР⁶⁰.

Під час розгляду можливих меж розвитку американсько-китайських відносин у стратегічній сфері їх прибічники стверджували, що Вашингтону необхідно притримуватися «середньої лінії» у китайські політиці, що дозволило б уникнути нормалізації відносин між СРСР та КНР, з одного боку, а з іншого – розгортання широкомасштабного

⁵⁷ Brzezinski Z. Power and Principle: Memoirs of National Security Adviser, 1977–1981. N.Y.: Farrar, Straus, Giroux, 1983. P. 197.

⁵⁸ Vance S. Hard choices. Critical choices. Crucial years in American Foreign Policy. N.Y.: Simon and Schuster, 1983. P. 76.

⁵⁹ Brown H. Thinking about National Security: Defense and Foreign Policy in Dangerous World. Boulder: Westview press, 1983. P. 120.

⁶⁰ Brown H. Thinking about National Security: Defense and Foreign Policy in Dangerous World. Boulder: Westview press, 1983. P. 128.

⁵⁵ Brzezinski Z. Power and Principle: Memoirs of National Security Adviser, 1977–1981. N.Y.: Farrar, Straus, Giroux, 1983. P. 54.

⁵⁶ Carter J. Keeping Faith: Memoirs of a President. Toronto etc.: Bantam Books, 1982. P. 195.

радянсько-китайського військового конфлікту. В останньому випадку, на думку Г. Брауна, з'являлася небезпека втягування США у цей конфлікт і його швидке переростання у світову війну⁶¹.

Головною перешкодою на шляху розвитку американсько-китайських відносин міністр оборони США вважав тайванське питання. «...У США і КНР існує велика можливість внутрішніх ідеологічних конфліктів у проблемі Тайваню, яка здатна викликати серйозний розкол між обома країнами і підірвати їх безпеку»⁶².

Гострі дискусії між главами ради національної безпеки, Пентагону і державного департаменту США відбувалися практично на всіх етапах розробки американської політики «стратегічних відносин» з Китаєм. Збігнєв Бжезінський дорікав Сайрусу Венсу, що він віддавав перевагу, перш за все, дипломатичним відносинам з КНР, розвиток яких мав супроводжуватися поступовим і обережним розширенням американсько-китайських економічних зв'язків. С. Венс виступав проти поставок зброї Китаю, вважаючи, що це сприятиме ускладненню американсько-радянських відносин⁶³.

Наприкінці президентства Дж. Картера С. Венс виступав за збереження принципу «рівновіддаленості» політики США щодо СРСР і КНР, за одночасне надання Радянському Союзу і Китаю режиму найбільшого сприяння в торгівлі, застерігав від розвитку американсько-китайських військових зв'язків.

Відразу після приходу у Білий Дім нової адміністрації розпочалися консультації з китайськими представниками, під час яких основна увага приділялася широкому обміну думками щодо питань стратегічної ситуації, перш за все, у басейні Тихого океану. Ще на початку лютого 1977 р. президент запросив главу китайської «місії зв'язку» в Білий Дім. На думку Джеймса Картера китайський представник переконував його в необхідності збереження потужного американської присутності в західній частині Тихого океану.

Після невдалого візиту державного секретаря США С. Венса до Москви у березні 1977 р. президент Дж. Картер починає розглядати покращення відносин між США та КНР як спосіб тиску на СРСР. Погіршення американсько-радянських відносин

зміцнило у Дж. Картері впевненість у необхідності покращення американсько-китайських відносин⁶⁴.

10 квітня 1977 р. представники адміністрації Дж. Картера повідомили «The New York Times» про те, що в 1972 р. Р. Ніксон заявив китайським лідерам про свій намір нормалізувати відносини з КНР під час свого другого президентського терміну. 11 квітня державний департамент оголосив про запланований наприкінці 1977 р. візит С. Венса до Китаю. 20 квітня 1977 р. Дж. Картер призначив Л. Вудкока головою американського представництва у Пекіні⁶⁵.

Державний департамент підготував «Меморандум про перегляд китайської політики США», який викликав гострі дискусії в адміністрації президента Дж. Картера. На думку С. Венса, США не повинні були «встановлювати дипломатичні відносини з Пекіном» у будь-які штучні терміни⁶⁶. Це призвело б до відмови від передачі військових технологій КНР та до домовленості угоди про переговори з СРСР щодо ОСО-2.

У перший рік діяльності нової адміністрації вона активно вивчала питання розвитку військових контактів з КНР. У травні 1977 р. президент Джеймс Картер зазначив, що США розглядають американсько-китайські відносини як головний елемент американської глобальної стратегії, а Китай – як ключову силу в глобальному масштабі.

На початку липня 1977 р. відбулася зустріч Дж. Картера з Л. Вудкоком, під час якої президент виділив два практичних напрямки розвитку відносин з КНР – нормалізація міждержавних відносин і поглиблення американсько-китайських стосунків на політичній основі шляхом консультацій і обміну інформацією. Відповідно до цього президент США Дж. Картер передбачав, відзначав З. Бжезінський, «якесь скорочення наших відносин з Тайванем для того, щоб переконати китайських лідерів у серйозності наших намірів щодо нормалізації»⁶⁷.

С. Венс відзначав, що у Білому Домі ще до нормалізації відносин з КНР хотіли розглянути спільні з Китаєм «заходи безпеки» – обмін військовими аташе; забезпечення Китаю доступу до

⁶¹ Brown H. Thinking about National Security: Defense and Foreign Policy in Dangerous World. Boulder: Westview press, 1983. P. 134.

⁶² Brown H. Thinking about National Security: Defense and Foreign Policy in Dangerous World. Boulder: Westview press, 1983. P. 136.

⁶³ Давыдов А.С. Идеология и прагматизм в китайской политике США: дис. ...канд. ист. наук: 07.00.03. М., 2005. С. 136.

⁶⁴ Чэн Г. «Стратегический треугольник» в политике США в отношении Китая в период с 1972 по 1984 гг. Альманах Казачество. 2018. № 31. С. 15.

⁶⁵ Чэн Г. Эволюция политики США в отношении КНР (1949–2016 гг.): дис. ...канд. ист. наук: 07.00.15. М., 2019. С. 102.

⁶⁶ Чэн Г. Эволюция политики США в отношении КНР (1949–2016 гг.): дис. ...канд. ист. наук: 07.00.15. М., 2019. С. 102.

⁶⁷ Brzezinski Z. Power and Principle: Memoirs of National Security Adviser, 1977–1981. N.Y.: Farrar, Straus, Giroux, 1983. P. 201.

західної технології та обладнання «подвійного застосування»; можливість продажу Китаю військового обладнання з третіх країн тощо⁶⁸. Проте, як зазначав С. Венс, Дж. Картер у 1977 р. знову підтвердив давню заборону на продаж американської зброї Китаю⁶⁹.

У липні-серпні 1977 р. у консервативних ЗМІ з'явилися публікації, автори яких рішуче відкидали можливість будь-яких дій з боку адміністрації президента Дж. Картера, які можуть бути спрямовані на розрив військових та дипломатичних відносин США з Тайванем⁷⁰. Крім того, 3500 американських громадян підписали відкритий лист до президента, в якому закликали продовжувати дипломатичні відносини з КР.

30 липня 1977 р. Дж. Картер доручив С. Венсу прискорити переговори з КНР щодо нормалізації двосторонніх відносин. Державний секретар мав для цього проект комюніке про нормалізацію американсько-китайських відносин, якщо Пекін підтримає зовнішньополітичні ініціативи Вашингтону. Проте американсько-китайські консультації були призупинені внаслідок підготовки угоди щодо Панамського каналу. Як зазначав віце-президент В. Мондейл, президент Дж. Картер не зміг протистояти критиці з боку конгресу у цьому питанні⁷¹.

Влітку 1977 р. у США звернули увагу на те, що КНР наголошує на необхідності зміцнення американської військової могутності. Дж. Картер у середині листопада 1977 р. зазначив у своєму щоденнику, що китайські представники піддали критиці США за перехід американського стратегічного планування від концепції «2,5 воєн» до теорії «1,5 воєн»⁷². У цей же час, як відзначав Г. Браун, у Пекіні викликало велике занепокоєння питання, що розглядалося в США, яке стосувалося скорочення чисельності американських військ у Південній Кореї⁷³.

Одночасно з цим, на липневому пленумі ЦК

КПК 1977 р. почали формулюватися основні зовнішньополітичні настанови КНР. Пленум підтвердив установку на боротьбу «проти гегемонізму двох наддержав – Радянського Союзу та США». При цьому СРСР як ворог продовжував згадуватися на першому місці. Це положення де-факто відображало поступове покращання стосунків між Китаєм та США⁷⁴.

Після цього, 12-18 серпня 1977 р. у Пекіні проходить XI з'їзд Комуністичної партії Китаю (КПК), в матеріалах якого відображено окремі аспекти теорії «трьох світів» Мао Цзедуну, які звертали увагу на можливість використання протиріч між країнами «першого світу» та необхідність залучення однієї з них для успішної боротьби з іншою⁷⁵.

Характеризуючи ситуацію в світі, з'їзд зазначив: «Зростання факторів війни», «зіткнення наддержав, яке рано чи пізно призведе до війни. Причина війни криється в існуванні наддержав та зіткненні їхніх інтересів. Війни хочуть не народи різних країн і не китайський народ, а наддержави», – проголосив новий очільник КПК, голова Державної ради КНР Хуа Гофен (1976–1980 рр.). Проте США і СРСР як головні противники були диференційовані. Більше того, США зображувалися китайською пропагандою як більш слабка країна у порівнянні з Радянським Союзом, як об'єкт радянської експансії. Цей факт, очевидно, слід розглядати у світлі намагань китайських керівників «нової хвилі» зробити жести примирення, що лежали у ланцюжку двосторонніх китайсько-американських сигналів до пошуку спільного знаменника задля покращання двосторонніх відносин⁷⁶.

Пізніше, у жовтні 1977 р. заступник голови Державної ради КНР Ден Сяопін (1975–1980 рр.) в інтерв'ю «Agence France Press» оприлюднив нове бачення теорії «трьох світів»: «Треба зірвати глобальний план СРСР. До цієї справи приєднається весь світ: «третій світ», «другий світ», і навіть частина «першого світу», маючи на увазі США⁷⁷.

⁶⁸ Vance S. Hard choices. Critical choices. Crucial years in American Foreign Policy. N.Y.: Simon and Schuster, 1983. P.78.

⁶⁹ Vance S. Hard choices. Critical choices. Crucial years in American Foreign Policy. N.Y.: Simon and Schuster, 1983. P. 113.

⁷⁰ Luttwak E.N. United States Policy: Between the Two Chinas. New York Times. 1977. 1 August. URL: <https://www.nytimes.com/1977/08/01/archives/united-states-policy-between-the-two-chinas.html>.

⁷¹ Чэн Г. Эволюция политики США в отношении КНР (1949–2016 гг.): дис. ... канд. ист. наук: 07.00.15. М., 2019. С. 103.

⁷² Carter J. Keeping Faith: Memoirs of a President. Toronto etc.: Bantam Books, 1982. P. 193.

⁷³ Brown H. Thinking about National Security: Defense and Foreign Policy in Dangerous World. Boulder: Westview press, 1983. P. 125.

⁷⁴ Седнев В.В. Эволюция зовнішньополітичних концепцій КНР: від теорії «трьох світів» до теорії «багатополярного світу». Східний Світ. 2002. №2. С. 60.

⁷⁵ Цвык А.В. Эволюция внешнеполитических доктрин КНР (1950–1990-е гг.). Вестник РУДН. Серия Международные отношения. 2015. № 1. С. 55; Ахмадеева Я.М. Развитие внешнеполитических концепций китайской Народной Республики с 1949 года по начало XXI века. Научно-технические ведомости СПбГПУ. Гуманитарные и общественные науки. 2018. Т. 9. №1. С. 37.

⁷⁶ Седнев В.В. Эволюция зовнішньополітичних концепцій КНР: від теорії «трьох світів» до теорії «багатополярного світу». Східний Світ. 2002. №2. С. 60–61.

⁷⁷ Капица М.С. КНР: три десятилетия – три политики. М.: По-

Саме в таких умовах відбулися перші офіційні контакти між керівництвом США і КНР. У серпні 1977 р. до Пекіну прибув помічник президента Джеймса Картера з національної безпеки Збігнєв Бжезінський. Цього разу Вашингтон запропонував широку програму науково-технічної, промислової та фінансової участі США у здійсненні «чотирьох модернізацій», сприяння розвитку відносин КНР із західними партнерами США, зокрема в галузі постачання військової техніки, перспективу розширення політичної бази взаємин. Керівники КНР були проінформовані про бажання США негайно розпочати обговорення питання щодо встановлення дипломатичних відносин на основі взаємоприйнятної проміжної домовленості щодо проблеми Тайваню. Саме візит З. Бжезінського до китайської столиці розпочав активну стадію американської дипломатії, що мала на меті створення сприятливих умов для розвитку союзницьких зв'язків з КНР⁷⁸.

22 серпня 1977 р. Китай відвідав державний секретар С. Венс. На першій зустрічі з китайським міністром закордонних справ він зазначив, що «президент Дж. Картер готовий нормалізувати відносини», але «необхідно, щоб урядовці США залишалися на Тайвані згідно з неофіційною домовленістю». Він також закликав Китай відкрито заявити про відмову від застосування сили проти Тайваню. С. Венс наголосив на жорсткості позиції щодо відносин між США і Тайванем під час зустрічі з віце-прем'єром КНР. Під час цієї зустрічі знайшла відображення думка С. Венса про те, що китайці недостатньо гнучкі і не готові до серйозних переговорів. Пізніше у вересні 1977 р. під час приватних зустрічей в ООН із міністром закордонних справ КНР С. Венс наголошував на необхідності зняти протиріччя в американсько-китайських відносинах⁷⁹.

Проте китайське керівництво відхилило пропозиції державного секретаря США, які стосувалися пошуку прийнятної формули встановлення дипломатичних відносин. Ці пропозиції передбачали:

1) японська формула (посол у Пекіні, «група зв'язку» на Тайвані);

2) заміна договору про «взаємну безпеку» односторонньою декларацією Вашингтона щодо підтримки режиму в Тайбеї;

3) збереження за США або приватними американськими фірмами права продавати зброю Тайваню після того, як острів стане провінцією КНР;

4) перетворення Тайваню на свого роду Гонконг;

5) публічна заява Пекіна про відмову від використання сили щодо Тайваню⁸⁰.

Аналізуючи підсумки візиту державного секретаря США С. Венса до КНР в серпні 1977 р. З. Бжезінський зазначав, що цей він відновив американсько-китайський діалог, але одночасно розкрив розчарування сторін одна одною⁸¹.

Саме у цей час адміністрація Дж. Картера почала розмірковувати про створення американсько-китайського союзу. Пекіну також була запропонована широка програма науково-технічної, фінансової та промислової співпраці США та КНР⁸².

На початку 1978 р. американсько-китайські контакти вийдуть на заключний етап встановлення дипломатичних відносин. Головним напрямком Вашингтону в цей період буде активізація стратегічного, військово-політичного, військово-технічного, економічного та науково-технічного співробітництва з КНР. «Я підштовхував президента до більш ліберального ставлення щодо Китаю в області передачі технології...», – зазначав Збігнєв Бжезінський, – під час розмов з китайцями я мав намір розповісти їм, наскільки це було можливо, про переговори стосовно ОСО з Радами»⁸³.

Таким чином, на початку президентства Джеймса Картера в січні-грудні 1977 р. його адміністрація змогла швидко розробити і почати реалізовувати нову цілісну зовнішньополітичну концепцію щодо КНР. Його китайська політика була нерозривно пов'язана з зовнішньополітичним курсом США в Азії і відображала можливість погодження американських і китайських інтересів у цьому регіоні. У той же час представники американського істеблішменту чітко уявляли, яким шляхом вони

литиздат, 1979. С. 338; Цвык А.В. Эволюция внешнеполитических доктрин КНР (1950–1990-е гг.). Вестник РУДН. Серия Международные отношения. 2015. № 1. С. 55; Ахмадеева Я.М. Развитие внешнеполитических концепций китайской Народной Республики с 1949 года по начало XXI века. Научно-технические ведомости СПбГПУ. Гуманитарные и общественные науки. 2018. Т. 9. №1. С. 37.

⁷⁸ Занегин Б.Н. Политика в отношении Китая. Современная внешняя политика США. М.: Наука, 1984. Т. 2. С. 330.

⁷⁹ Чэн Г. Эволюция политики США в отношении КНР (1949–2016 гг.): дис. ...канд. ист. наук: 07.00.15. М., 2019. С. 103.

⁸⁰ US Policy in the Western Pacific. Ed. Chan Young Bang. San Francisco: University of San Francisco, 1978. P. 39; Воронцов В.Б. Китай и США: 60–70-е годы. М.: Наука, 1979. С. 146.

⁸¹ Brzezinski Z. Power and Principle: Memoirs of National Security Adviser, 1977–1981. N.Y.: Farrar, Straus, Giroux, 1983. P. 201–202.

⁸² Mann J. About Face: A History of America's Curious Relationship with China, from Nixon to Clinton. N.Y.: Knopf, 1998. P. 87–89.

⁸³ Brzezinski Z. Power and Principle: Memoirs of National Security Adviser, 1977–1981. N.Y.: Farrar, Straus, Giroux, 1983. P. 207–208.

можуть впливати на радянсько-китайські відносини з метою поглиблення розколу між СРСР і КНР, і які конкретні вигоди вони зможуть з цього отримати.

Більш реалістичний підхід нової адміністрації щодо Китаю пояснювався, перш за все тим, що Пекін, який претендував на роль «третьої сили», вже став сильним гравцем на міжнародній арені, активізувавши свою зовнішню політику та встановив відносини з багатьма країнами, в тому числі і союзниками США.

Перемога Дж. Картера на президентських виборах 1976 р. супроводжувалася цілою низкою змін у системі геополітичних і військових пріоритетів США. Переконаність президента Джеймса Картера щодо необхідності формування американсько-китайського союзу посилювалася зі зростанням антирадянських настроїв у Пекіні. Це також сприяло конкретним змінам у китайській політиці США.

Важливий вплив на формування зовнішньополітичного курсу адміністрації Дж. Картера щодо КНР на початку його президентства мав той факт, що, вигравши вибори з мінімальною перевагою, він майже відразу розпочав серйозні зміни у китайській політиці. Цим 39-й президент США

намагався, по-перше, показати, що він поважає громадську думку всередині країни, яка була вже позивною щодо комуністичного Китаю. По-друге, продемонструвавши певну схильність до спадковості політики Ніксона-Форда він сподівався зміцнити свої недостатньо міцні зовнішньополітичні позиції. Призначення З. Бжезінського радником з питань національної безпеки також свідчило про зміну політики США на Далекому Сході, оскільки він чітко бачив можливості домогтися повної нормалізації американсько-китайських відносин і неодноразово зазначав, що виступає за найшвидше дипломатичне визнання КНР.

Отже, внаслідок об'єктивних і суб'єктивних факторів адміністрація президента Джеймса Картера у січні-грудні 1977 р. розпочала суттєву зміну зовнішньополітичних підходів у китайському напрямку. З одного боку, Китай розглядався як потужний фактор в американо-радянських відносинах. З іншого боку, відсутність офіційних дипломатичних відносин між обома країнами в значній мірі обмежувала діапазон дії прихильників союзу між США і КНР. Це призведе до того, що у 1978 р. Білий Дім ще більше активізує свою китайську політику, що врешті-решт призведе до дипломатичного визнання США КНР у 1979 р.

References

- Akhmadeeva Ya.M. Razvitie vneshnepoliticheskikh kontseptsii Kitayskoy Narodnoy Respubliki s 1949 goda po nachalo XXI veka. Nauchno-tehnicheskie vedomosti SPbGPU. Gumanitarnye i obshchestvennye nauki. 2018. T. 9. №1. S. 33-44.
- Brown H. Thinking about National Security: Defense and Foreign Policy in Dangerous World. Boulder: Westview press, 1983. 288 p.
- Brzezinski Z. Power and Principle: Memoirs of National Security Adviser, 1977–1981. N.Y.: Farrar, Straus, Giroux, 1983. 587 p.
- Carter J. Keeping Faith: Memoirs of a President. Toronto etc.: Bantam Books, 1982. 622 p.
- Chen G. «Strategicheskii treugol'nik» v politike SShA v otnoshenii Kitaya v period s 1972 po 1984 gg. Al'manakh Kazachestvo. 2018. №31. S. 15-23.
- Chen G. Evolyutsiya politiki SShA v otnoshenii KNR (1949–2016 gg.): dis. ...kand. ist. nauk: 07.00.15. M., 2019. 221 s.
- Chikaidze Ts.M., Surkhaeva S.Kh. Printsipy kitaysko-amerikanskikh vzaimootnosheniy (kon. 1970-kh – nach. 2010-kh gg.). Nauchnye vedomosti. Seriya: Istoriya, Politologiya. 2016. №1. (222). Vyp. 37. S. 63-64.
- Davydov A.S. Ideologiya i pragmatizm v kitayskoy politike SShA: dis. ...kand. ist. nauk: 07.00.03. M., 2005. 247 s.
- Dragon and Eagle: United States-China Relations, Past and Future. Ed. by M. Oksenberg, R.B. Oxnam. N.Y.: Basic Books, 1978. 384 p.
- Duzha I.A. Evolyutsiya polityky SShA v Aziys'ko-Tykhookeans'komu rehioni. Bila Tserkva: DNVZ «BNAU», 2018. 198 s.
- Evseev S.A. «Strategicheskii treugol'nik»: geopoliticheskie protivorechiya SShA-KNR-SSSR v Vostochnoy Azii v kontse 1960-kh – kontse 1970-kh gg. Izvestiya Ural'skogo gosudarstvennogo universiteta. Ser. 2. Gumanitarnye nauki. 2007. № 53. Vyp. 14. S. 162-173.

Filatov M. Evolyutsiya spryynyattya KNR v amerykans'komu suspil'stvi ta politychnomu isteblishmenti: vid «strymu-vannya ta izolyatsiyi do «strategichnoyi vzayemodiyi» (kinets' 1940-kh – pochatok 1980-kh rokiv). *Visnyk Kyivs'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Istoriya*. 2010. Vyp. 101. S. 44-47.

Grayner B. Amerikanskaya vneshnyaya politika ot Trumena do nashikh dney. *Debaty o vneshnepoliticheskikh printsipakh i strategii SShA*. Perv. s nem. V.M. Val'kov i dr. M.: Mezhdunarodnye otnosheniya, 1986. 178 s.

Honcharenko A.V., Polyakova L.H. Zovnishnya polityka SShA shchodo KNR pid chas prezydentstva Dzheral'da Forda: 1974–1977 roky. *Sums'kyi istoryko-arkhivnyy zhurnal*. 2019. № XXXII. S. 46-56.

Honcharenko A.V. Formuvannya zovnishn'opolitychnoho kursu prezydenta SShA Dzh.F. Kennedi shchodo KNR (si-chen'-zhovten' 1961 r.). *Sums'kyi istoryko-arkhivnyy zhurnal*. 2021. №XXXVI. S. 53-64.

Honcharenko A.V. Polityka administratsiyi prezydenta SShA Dzh.F. Kennedi shchodo Kytayu (veresen' 1961– lystopad 1963 rr.). *Sums'ka starovyna*. 2021. №LIX. S. 53-65.

Horodnya N.D. Skhidna Aziya u zovnishniy politytsi SShA (1989–2013 rr.). K. «Print-Servis», 2014. 528 s.

Hryshchenko T.A. Z. Bzhezins'kyi ta kontseptual'no-teoretychne rozmezhuвання z pytan' zovnishn'oyi polityky v lavakh administratsiyi Dzh. Kartera v 1977 rotsi. *Istorychna pam'yat'.* Naukovyy zbirnyk. 2004. №2. S. 168-178

Hryshchenko T.A. Z. Bzhezins'kyi i Dzh. Karter u 1973–1977 rokakh: dzherela novoyi zovnishn'opolitychnoyi strate-hiyi SShA. *Visnyk Kyivs'koho natsional'noho universytetu. Istoriya*. 2005. Vyp. 81. S. 77-82.

Ivanenko V.A. Diyal'nist' Z. Bzhezins'koho na posadi Radnyka prezydenta SShA z natsional'noyi bezpeky (1977–1981 rr.). *Naukovi pratsi istorychnoho fakul'tetu Zaporiz'koho natsional'noho universytetu*. 2015. Vyp. 44 (2). S. 117-120.

Ivanov O.V. Kytays'ko-amerykans'ki vidnosyny: za chasiv Mao ta pislya (1972–2014 rr.). *Naukovi pratsi: nauko-vo-metodychnyy zhurnal. Seriya Istoriya*. 2016. T. 274. Vyp. 262. S. 54-56.

Kapitsa M.S. KNR: tri desyatiletiya – tri politiki. M.: Politizdat, 1979. 576 s.

Kennan G.F. *The Cloud of Danger: Some Current Problems of American Foreign Policy*. N.Y.: Hutchinson, 1978. 234 p. URL: <https://archive.org/details/cloudofdangercur00kenn/mode/2up>

Kissinger H. *White House Years*. Boston: Little, Brown and Company, 1979. 1751 p.

Kosov A.P. Kitayskaya politika administratsii Dzh. Kartera. *Nauka – obrazovaniyu, proizvodstvu, ekonomike: materi-aly XVIII (65) Regional'noy nauchno-prakticheskoy konferentsii prepodavateley, nauchnykh sotrudnikov i aspirantov, Vitebsk, 13-14 marta 2013 g. V 2 t. Vitebsk: VGU imeni P.M. Masherova, 2013. T. 1. S. 412-415.*

Lieberthal K.G. *Sino-Soviet Conflict in the 1970s: Its Evolution and Implications for the Strategic Triangle*. Santa Monica: Rand, 1978. 197 p.

Luttwak E.N. *United States Policy: Between the Two Chinas*. *The New York Times*. 1977. 1 August. URL: <https://www.nytimes.com/1977/08/01/archives/united-states-policy-between-the-two-chinas.html>

Mann J. *About Face: A History of America's Curious Relationship with China, from Nixon to Clinton*. N.Y.: Knopf, 1998. 433 p.

Mel'nichenko V.V. Taybey ta Pekin v dalekoskhidnykh planakh Vashynhtonu (1960–1970-ti rr.). *Naukovyy visnyk Mykolayivs'koho natsional'noho universytetu imeni V.O. Sukhomlyns'koho. Seriya: Istorychni nauky*. 2014. Vyp. 3.37. S. 133-140.

Merkulov S.K. *Amerikano-kitayskoe sblizhenie (vtoraya polovina 70-kh godov)*. M.: Nauka, 1980. 120 s.

Pechatnov V.O., Manykin A.S. *Istoriya vneshney politiki SShA*. M.: Mezhdunarodnye otnosheniya, 2012. 672 s.

Pidbereznykh I.Ye. *SShA ta krayiny Dalekoho Skhodu: 1945 – pochatok 1990-kh rokiv*. Mykolayiv: ChDU im. Petra Mohyly, 2013. 164 s.

Pron' S.V., Hudymenko V.V. SShA i Kytay: model' vzayemozalezhnosti ta vzayemodopovnnennya v borot'bi za suchasne svitove liderstvo. *Naukovyy visnyk Dyplomatychnoyi akademiyi Ukrayiny*. 2016. Vyp. 23 (1). C. 59-64.

Scalapino R.A. *Pacific prospects*. *Washington quarterly*. 1981. Vol. 4. №2. P. 3-16.

Syednev V.V. Evolyutsiya zovnishn'opolitychnykh kontseptsiy KNR: vid teorii «tr'okh svitiv» do teorii «bahatopoly-arnoho svitu». *Skhidnyy Svit*. 2002. №2. S. 59-64.

Taran M.A. Vidnosyny mizh SShA ta KNR v epokhu Den Syaopina: nova ideyno-teoretychna y pravova osnova (1979–1990). *Skhidnyy svit*. 2006. №2. S. 95-100.

The Carter Presidency. Fourteen Intimate Perspectives of Jimmy Carter. Edited by K.W. Thompson. Lanham: Univer-

sity Press of America, 1990. 247 p.

Tolstov S.V. Stratehichni pidkhody ta priorityty v zovnishniy politytsi SSHA: vid H. Trumena do D. Trampa. Problemy vsesvitn'oyi istoriyi: naukovyy zhurnal. 2018. №1 (5). S. 66-95.

Tsvetkov I.A. Politika SSHA po otnosheniyu k tayvan'skoy probleme, 1949–1999 gg.: dis. ...kand. ist. nauk: 07.00.15. SPb., 2000. URL: <http://www.ushistory.ru/dissertatsii/179-dissertatsiya-oglavlenie.html>.

Tsvyk A.V. Evolyutsiya vneshnepoliticheskikh doktrin KNR (1950–1990-e gg.). Vestnik RUDN. Seriya Mezhdunarodnye otnosheniya. 2015. №1. S. 53-60.

US Policy in the Western Pacific. Ed. Chan Young Bang. San Francisco: University of San Francisco, 1978. 90 p.

Vance S. Hard choices. Critical choices. Crucial years in American Foreign Policy. N.Y.: Simon and Schuster, 1983. 541 p.

Vorontsov V.B. Kitay i SSHA: 60–70-e gody. M.: Nauka, 1979. 172 s.

Zanegin B.N. Politika v otnoshenii Kitaya. Sovremennaya vneshnyaya politika SSHA. M.: Nauka, 1984. T. 2. S. 302-340.